

Zrinka Buljević

**Dragom Moru, umjesto životopisa, a na temelju
sjećanja, razgovora i dokumenata**

Ivan Marović, Moro, rođen je 14. siječnja 1920. godine u Prološcu Donjem, u nekadašnjim turskim kućama, a obitelj po ocu potječe mu iz Mravinaca kod Splita. Godine 1931. dolazi u Split, gdje 1939. završava Klasičnu gimnaziju. Iste je godine dobio stipendiju iz Zaklade Don Frane Bulića i upisao se na studij klasične filologije s arheologijom na Sveučilištu u Zagrebu.

Moro je praktički postao prapovjesničar u ljeto davne 1942. godine, nakon položene treće godine. Uz Hoffilerovu preporuku otišao je, kao pomoćnik, na Shmidtova iskopavanja u Sarvašu, gdje je proveo mjesec u izrazito germanskom okruženju. Ondje je svladao metodu i tehniku koju je poslije, počam od svojih istraživanja sojenica u Otoku na Cetini, dosljedno primjenjivao.

U tim su ljetnim mjesecima vlakovi već počeli letjeti u zrak. Lopatu i pero uskoro je zamijenio topom. Od 1. srpnja 1943. do 15. svibnja 1945. služio je u domobranstvu, u hrvatskim oružanim snagama u vojsci NDH, najprije kao redov – đak mobiliziran u 2. doknadnu bojnu Poglavnikova tjelesnog Sdruga (PTS). Od 31. siječnja 1944. do 15. kolovoza 1944. bio je kao topnički časnik poslan s dvadesetoricom u Stockerau, u Austriju, gdje je završio tečaj za rezervnoga časnika lakog poljskog topništva i unaprijeđen u zastavnika. Ondje je, položivši razlike, umjesto poljskom bio dodijeljen zrakoplovnom topništvu. U Zagrebu, gdje je prebačen u teško protuavionsko topništvo, od listopada 1944. do kraja ožujka 1945. služi u 1. bataljunu 4. protuavionske skupine, kao rezervni protuavionski poručnik. Dana 26. travnja 1945. upućen je u 4. bataljon 6. protuavionske skupine koja se raspala pred prodiranje Jugoslavenske armije. Povlači se do Bleiburga, gdje se 15. svibnja predao jedinicama Jugoslavenske armije preživjevši potom, ne bez posljedica, svoj i naš Križni put.

Dana 23. veljače 1946. kažnjen je presudom Okružnog suda Srednje Dalmacije u Splitu na dvadeset mjeseci lišenja slobode s prinudnim radom, te na gubitak političkih i građanskih prava na godinu dana zbog stupanja u neprijateljsku vojsku i pripadnosti ustaškom pokretu; nekoliko mjeseci 1943., prije stupanja u vojsku, bio je, naime, član ustaške sveučilišne organizacije Filozofskog fakulteta, Ustaškog sveučilišnog stožera. Moro dodaje da nije aktivno sudjelovao u borbama protiv Narodnooslobodilačke vojske (NOV), Partizanskih odreda Jugoslavije (POJ) i Jugoslavenske armije (JA), jedino u gađanju angloameričkih aviona nad Zagrebom. U razdoblju od 15. svibnja 1945. do 15. siječnja 1947. izdržavao je kaznu po različitim logorima, tako do listopada 1946. u logoru u Sisku, a do 15. siječnja 1947. u Lepoglavi.

Godine 1939. je pred odlazak na studij razgovarao s Abramićem, ravnateljem Arheološkog muzeja u Splitu i članom odbora za dodjelu stipendija iz Zaklade Don Frane Bulića, koji mu je obećao mjesto u Muzeju kad diplomira – stoga se Moro nije trudio oko pedagogije, i to mu je jedina dvojka u indeksu. Apsolvirao je godine 1943., kada je i unovačen. Studij mu nakon oslobođenja nije priznat pa se ponovno upisao kao izvanredni student 1948. godine. Opet je apsolvirao 1950., a diplomirao 1951. godine, prije 55 godina.

Godine 1947. zapošljava se u Upravi Dalmatinske industrije cementa i cementnih proizvoda u Splitu odakle je prebačen u tvornicu *10. kolovoz* u Majdanu, gdje je u statističkom uredu

radio kao statistički manipulant. Honorarno radi kao nastavnik hrvatskog jezika u Školi učenika u privredi u Solinu. Godine 1949. vraćen je u Upravu kao referent za stručnu nastavu skrbeći se o šegrtima, te organizirajući tečajeve, ispите.

Kao apsolvent u pregovorima je s D. Rendićem–Miočevićem, tadašnjim ravnateljem, o zaposlenju u Muzeju. Godine 1950. zapošljava se u Muzeju formalno kao preparator muzejsko-konzervatorske struke, a zapravo radi kao kustos Odjela za pretpovijesne spomenike. Uostalom, po povratku u Zagreb nakon istraživanja Sarvaša 1942. godine, on je u seminaru staroga vijeka kod Grge Novaka lijepio i obnavljao materijal iz Grapčeve špilje što u *Prehistorijskom Hvaru* Grga Novak spominje i na čemu mu zahvaljuje. Godine 1951., kada je dovršio studij, postaje asistent Muzeja muzejsko-konzervatorske struke, godine 1952. je pripravnik za zvanje kustosa, 1953. položio je stručni ispit za kustosa, uz prilog o Naroni objavljen u *Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku* 54. Od 1962. je viši kustos, od 1972. naučni suradnik (znanstveno zvanje) u Odjelu za prethistorijsku arheologiju, a od 1978. muzejski savjetnik, do 1986., kada je, pred dvadeset godina, umirovljen, što ga nije zaustavilo.

U Muzeju je, uz povjerenu mu pretpovijesnu, dužio i zadužio i numizmatičku zbirku. Godine 1950., kada se namjestio, dobio je stol u knjižnici u kojoj je radio Nikolanci, s kojim je podnio glavni teret organizacije iskopavanja u Solinu koja je vodio Rendić u nakani da napravi arheološku školu. Tada je u Muzeju radio i Kruno Prijatelj, koji je, kao i svaki novak, dobio šaku novca na identifikaciju i inventiranje, signiranje, što mu je oduzimalo vrijeme za rad o starohrvatskoj plastici i drugim temama kojima bi se radije bio bavio. Iz Muzeja je Kruno otišao u Galeriju umjetnina. Nikolanci je u knjižničarske poslove tada upućivao N. Anzulović. Budući da mu je arheologija bila i rad i hobi, Moro je nakon popodnevnog odmora ili obrađivanja zemlje pred Terinom kućom u Glavičinama, oko pet sati popodne ponovno dolazio u Muzej sređivati novac ili pisati. Sakupljao je novac po cijelom Muzeju, nije mu to bilo naloženo, sam se nametnuo. U Muzeju je tada vladala velika bijeda; literaturu je naručivao iz inozemstva dajući za neke knjige i pola plaće, neke je fotografirao i uvezao.

Sjeća se Moro Muzeja od Abramićevih vremena, kada je na prvom katu bio stambeni prostor, nakon Abramićeve smrti preuređen u uredski. U prizemlju Muzeja živio je Karaman kad se oženio (s njim ga je bio upoznao Abramić, kao i s Fiskovićem), a u vrijeme okupacije (1941. – 1942.) neki Talijan kojemu je muzejski čuvar svako jutro praznio vrčinu. U prizemlju je nekoć bio i stan čuvara, još je, sjeća se Moro, stari Mijo Mijić ondje stanovao. U stražnjem muzejskom dvorištu je od strehe pod kojom je bila zaprega, teška kola kojima se iz Solina donosila kamena građa, pod kojom se čuvalo i raznorazno oruđe, niknula pomalo zgrada u koju se iz prizemlja muzejske zgrade, odnosno kabineta u kojem je do tada sjedio C. Fisković, preselio Konzervatorski zavod, uselila se muzejska djelatnica Buklijaš, vrsna preparatorica metala i fotograf, koja je ondje i danas, dok su se budući konzervatori iselili i prostor je oslobođen za muzejsku restauratorsku radionicu.

Antejski se Moro prihvatio terenskog rada, vodeći brojna iskopavanja u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, uglavnom pretpovijesnih lokaliteta. Najpoznatiji je kao otkrivač Cetinske kulture, čiji su nositelji nastavali područje Dalmacije i Hercegovine do srednje Bosne, od kasnog bakrenog do srednjeg brončanog doba (vidi: Š. Batović, *Uz 65. obljetnicu života Ivana Marovića*, Obavijesti, br. 3, god. XVIII/86, Zagreb, 1986., 67-69; B. Kirigin, *Ivan Marović. Riječ priznanja povodom odlaska u mirovinu*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske 1/2, Zagreb, 1988., str. 34; E. Marin, *Predgovor*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 84 [posvećen I. Maroviću], Split, 1991., 5-6 ; Š. Batović, *Ivan Marović, dobitnik nagrade „Don Frane Bulić“ za životno djelo*, Obavijesti, br. 3, god. XXXI/99, Zagreb, 1999., 27-28).

Sudjelovanje na terenima osim fame pretpovjesničara koju je stekao 1942. omogućavalo mu je poznavanje terenskog rada, rada s teodolitom (kao primjerice u Danilu kod Šibenika, počam od 1951. godine), fotografsko umijeće (Budva 1952., kada je s hotela *Avala*, okupljališta ondašnje aristokracije srednjovjekovnih higijenskih manira, snimio i epitibion poput onoga u Palači, poput onih koje je na stotine vidio na Siciliji u Leontini), izdržljivost u teškim terenskim uvjetima – tada pogotovo. Na teren je išao s teškim gojzericama u kojima je prešao Križni put, a koje je, da mu ih ne uzmu, i razrezao. U Naroni je tako 1951., sudjelujući u popisu gomila, nastavljajući gdje je stao Nikolanci koji se morao vratiti predavanjima violine u Glazbenoj školi u Splitu, svakodnevno pješačio prelazeći velike udaljenosti do terena i natrag, a spavao je u sobi u kojoj je tako vlažilo da je krevet dijelio s kišobranom. Na Forumu je krovnom ljepenkom konzervirao mozaik što će uskoro biti prezentiran u Muzeju Narona. Kako se nije odvajao od gojzerica, tako je uza se uvijek imao i ruksak što mu je spasio glavu kod Bleiburga: 15. svibnja 1945., nakon što je čuo naredbu o predaji i odlučivši se predati, rastavio je revolver posijavši mu dijelove naokolo, našao je na putu ruksak u kojem je bila platnena seljačka vreća s kockama šećera, gamela, deka, sve što on nije imao, te se pridružio časnicima na vrhu kolone u pokretu prema Mariboru, natrag prema Jugoslaviji. U tom ruksaku je poslije uz odjeću i po odjeći uvijek imao DDT, kojim se na terenu štitio od komaraca, buha, ušiju, čimavica.

U pedeset pet godina rada u struci, kaže, samo je jedan teren odbio raditi. To je bilo kada ga je Gabričević slao na istraživanja srednjovjekovne crkve sv. Marije u Trogiru.

Uz svaku terensku i muzejsku uspomenu živ je njegov opis jela i pića, od muzejskih marendi u depou, kuhanih kobasica i graha, buffeta u njegovoj sobi, cetinskih žaba koje mu je, sudjelujući na istraživanjima gomila na Cetini započetima 1954., pomogao loviti Cambi, kave koju je Abramiću u njegovom prijatelju, njemačkom arheologu Schleirmaheru poslužio u konzervama jetrene paštete 1955. u Otoku kod Sinja, gdje je istraživao sojeničarsko naselje i starokršćansku baziliku...

A znao je u onim zabitim sredinama i pomoći, liječiti ljude. Tako je primjerice 1953. g. u Potravlju zapadno od Sinja epidemiju gripe suzbijao aspirinima koje je do zadnjega podijelio seljacima, a na svoju glavobolju se naviknuo. Ljudi su mu i poslije na Cetini prilazili tražeći liječničku pomoć, savjet, a on je uvijek bio dostupan.

Do 1964./65. godine, dok mu nije počela trnuti ruka, išao je na teren sam. Da mu se ne bi dogodio infarkt, da bude miran, od tada je sa sobom vodio Pendera, koji je prema njemu uvijek bio fer, čak su skupa pisali Morove karakteristike.

Moro se nije svađao s onima s kojima se nije mogao slagati, onako kako mu je mater utuvala u glavu i u dušu. Gabričević mu je na odlasku došao reći da mu je prilika natjecati se za direktora, ali nije imao tih ambicija. Sad, da nije imao *karakteristike* kakve je imao, možda bi drugačije bilo, u svakom slučaju, organizirano po načelu *Dienst ist Dienst, Schnaps ist Schnaps* – kad se radi, radi se, kad se pije, pije se, a ne kava od jutra do sutra...

Vrstan je fotograf, ali toliko u službi arheologije da to ne vidi kao odvojeno postignuće. A znao je snimati, i to u takvim uvjetima (pećina Škarin Samograd kod Drniša, bez stativa, osvjetljenje petrolejskom lampom) da je upravo neobično što se može pohvaliti kako nema ni jedne jedine neuspjele fotografije. Muzej je od Stühlera otkupio sav fotografski pribor. Kako među tom opremom nije bilo malih aparata *Leica* formata, djelatnice Etnografskog muzeja posuđivale su Moru svoj aparat, a on im je zauzvrat s terena donosio etnografsku građu, dok Arheološki nije nabavio *Yashicu*, koju je Moro dužio i njom redovito snimao.

U Glavičinama je sam obnavljao kuću, pa je ta znanja poslije primjenjivao na Muzej. Muzej je, naime, šezdesetih godina 20. st. bio prljav, derutan, zapušten. Nije bilo novca pa je Gabričević primijetio da bi Moro, budući da je sam obnovio svoju kuću (1964. godine), mogao *piturati* i Muzej, što je on i učinio u jesen 1964./65. Boju je odredio Rapanić, a radove su uglavnom izvodili Mile Marić (noncul u Sv. Duje, drvodjelac primljen nakon Ercegovića) i Moro. Miješali su boju u podrumu, tako što su na bušilicu stavili lopate pa je boja letjela ne samo po zidovima.

Pa ako su sva njegova znanja i umijeća vezana uz arheologiju i Arheološki muzej ima nešto što nije – godine 1937. je, naime, bio prvak Splita u stolnom tenisu.

Moro se u znanosti nije ponavljao niti prevodio, pa u ovom broju *Vjesnika* neke njegove radove donosimo prvi put i u cijelosti na hrvatskom jeziku.

Služi se francuskim, talijanskim i njemačkim jezikom i nesebično je i nekima od nas pomagao s prijevodima, osobito s njemačkog.

Bio je aktivan i u Hrvatskom arheološkom društvu, osobito u sedamdesetima, kada je upravljanje Društvom preuzeo tim Muzeja, Moro (tajnik 1973. – 1977.), Rapanić, Cambi. Kao član uredništva ili tehnički urednik zaslužan je za osam *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, od 1974. do 1984., primjenjujući znanja koja je stekao kao tehnički urednik osamnaest brojeva *Vjesnika za arheologiju i historiju dalmatinsku*.

Na godišnjem sastanku Hrvatskog arheološkog društva u Vukovaru 1999. dobio je nagradu *Don Frane Bulić* za životno djelo, *vrativši* tako stipendiju koju je dobio iz don Franine zaklade (vidi: *Pismo Ivana Marovića, dobitnika nagrade „Don Frane Bulić“; upućeno predsjedniku Hrvatskoga arheološkog društva*, Obavijesti, br. 1, god. XXXII/20, Zagreb, 2000., 12).

Godine 1951. se oženio, njegova žena Tereza-Marija Antonija-Jozica rođena Celegin, pokojnog Ante Celegina, Tere, postala je glasovita splitska liječnica, pedijatrica. Imena Pavao i Ante sinovima su nadjenuli *stimavajući* svoje očeve (da razbijemo neke uvriježene zablude), a taj su običaj nastavili i sinovi. I nije to jedino što su sinovi i unuci baštinili od svojih predaka, ili, ukratko, takve grane mogu biti samo od takvog stabla.